

СЕКЦІЯ 4. ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

ДЕГРАДАЦІЯ ЗЕМЕЛЬНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

БОЙЧЕНКО Р. В.

старший викладач кафедри землевпорядкування та кадастру

Сумський національний аграрний університет

м. Суми, Україна

Деградація земель трактується як погіршення стану, складу, функцій і корисних властивостей земель [1]. Оскільки головною властивістю землі є родючість, деградація земель включає й поняття деградації ґрунтів, тобто погіршення корисних властивостей і родючості ґрунту внаслідок впливу природних чи антропогенних факторів [2, с. 140, 144].

Проблему охорони земель, боротьби з їх деградацією піднято сьогодні до рівня основних, глобальних, оскільки деградація земель має місце у всьому світі. Основним критерієм деградації земель є ґрунтовий покрив як один з особливо вразливих об'єктів природи. Результати моніторингу ґрунтів свідчать, що їхній стан в останні десятиліття погіршився і якщо не вжити необхідних заходів деградаційні процеси будуть продовжуватися і замість родючих чорноземів можна отримати малопродуктивні, деградовані ґрунти. Так, середньорічні втрати ґрунту від водної та вітрової ерозії складають 15 т/га. Це означає, що ґрунтовий покрив країни втрачає щороку біля 740 млн. т родючого ґрунту, який містить близько 24 млн. т гумусу, 0,7 млн. т рухомих фосфатів, 0,8 млн. т – калію, 0,5 млн. т азоту та великі кількості мікроелементів.

Саме тому, проблема охорони ґрунтів у наш час стала однією з найважливіших екологічних проблем. У посланні комісії ЄС «До тематичної стратегії захисту ґрунтів» визначено 8 головних загроз деградації ґрунтів: ерозія, кількісне і якісне зменшення органічної речовини (гумусу), забруднення, засолення, ущільнення, зсуви та повені, втрата біологічного різноманіття, накриття ґрунту. Крім двох останніх, всі види деградації ґрунтів поширені на території України. За даними ННЦ «Інститут ґрунтознавства та агрохімії» найпоширеніший вид деградації – дегуміфікація (втрата гумусу й поживних речовин), нею вражено 43% загальної площі. Переущільнення ґрунтів, яке охоплює близько 39%, це відома в Україні проблема, що супроводжується несприятливими екологічними наслідками і значними економічними збитками. При вирощуванні зернових культур приблизно 20% ріллі країни мають щільність будови в кореневмісному шарі вище, ніж потребують ці культури.

Основні причини зниження агрономічних властивостей ґрунту – це водна та вітрова ерозії, багаторазовий обробіток потужними і важкими тракторами і

комбайнами. На території України нараховується 57,5% ґрунтів, що страждають від ерозії. Цей процес різко зростає внаслідок низької культури землеробства, застарілих методів обробки ґрунту тощо.

Під впливом людської діяльності ґрунт руйнується у 100-1000 разів швидше, ніж у природних умовах.

Водна та вітрова ерозії є дуже серйозним фактором зниження продуктивності земель та деградації агроландшафтів. Щороку внаслідок ерозії кількість еродованих земель в Україні збільшується на 80-90 тис. гектарів. При цьому втрачається приблизно 11 млн. тонн гумусу. Більше всього еродованих сільськогосподарських угідь знаходиться в Донецькій (70,6%) Луганській (61,6%) та Одеській (55,8%) областях.

Від вітрової ерозії та пилових буревіїв потерпають Запорізька, Луганська, Херсонська області.

Довготривала нераціональна експлуатація земельних ресурсів, незавершеність формування екологічно безпечного землекористування та сучасне не екологічно збалансоване ведення землеробства поставило під загрозу стан ґрунтів України. Величезна частка землі в інтенсивному обробітку з високим відсотком посівів просапних культур, укрупнення господарств та полів призвели до розвитку небувалих і щороку прогресуючих процесів ерозії найбагатших чорноземних ґрунтів.

Приблизно третина орних земель країни підпадає під загрозу водної й вітрової ерозії. Процеси ерозії прискорює погана практика управління земельними ресурсами, зокрема, вирощування культур на крутих схилах, надмірна вирубка лісів, чагарників і кущів та надмірне випасання худоби. Побічним ефектом ерозії стає седиментація у річках, озерах і водоймах. Найнегативніший вплив у зв'язку з цим спостерігається в Дніпропетровській, Донецькій, Кіровоградській, Луганській, Одеській і Харківській областях.

Серйозну проблему являє собою водна ерозія, зокрема сільськогосподарських земель, розташованих на схилах. Дефляційно небезпечним ґрунтам належить 33,4% від загальної площі сільськогосподарських угідь, у тому числі піддані водній ерозії 22,9%, вітровій 2,9% та вітровій і водній – 3,5%.

За даними Національного наукового центру «Інститут ґрунтознавства та агрохімії ім. О.Н. Соколовського», приблизно 40% площі орних земель України переущільнені. Ґрунти забруднюються відпрацьованими газами тракторів, комбайнів, автомобілів, мастилами та пальним, які витікають з них під час роботи на полях, а також техногенними викидами промислових підприємств – кислотними опадами, важкими металами, радіонуклідами. Приблизно 20% ґрунтів в Україні забруднені, 17,7% – підкислені, 3,7% – підлужені та 2,8% – засолені.

До основних чинників зниження родючості ґрунтів на сьогоднішній день відносяться:

- низькі норми внесення мінеральних і, особливо, органічних добрив;
- призупинення заходів з хімічної меліорації ґрунтів (вапнування, гіпсування);

- недотримання при вирощуванні сільськогосподарських культур сівозмінних вимог;
- недотримання протиерозійних заходів;
- використання надважкої сільськогосподарської техніки тощо [3].

Особливістю процесу повернення порушених земель до їхнього попереднього екологічного стану є те, що відновлення відбувається в два етапи. Підприємства, організації й установи, у розпорядженні яких знаходиться земельна ділянка, спочатку здійснюють гірничотехнічну рекультивуацію, а згодом землекористувачі за рахунок коштів підприємств, організацій та установ, що виконували на цих землях роботи, пов'язані з порушенням ґрунтового покриву, проводять біологічну рекультивуацію. Остання включає комплекс агротехнічних і фітомеліоративних заходів, спрямованих на відновлення ландшафтів та відтворення родючості земель для використання їх за господарською метою, зокрема, в промисловості, сільському чи лісовому господарстві.

Література:

1. Черпіцький О.З. Еколого-економічні механізми захисту земельних ресурсів від деградаційних процесів у ринкових умовах / О.З. Черпіцький, Д.С. Добряк. – К. : Урожай, 2007. – 144 с.
2. Оцінка і прогноз якості земель: [навчальний посібник] / С.Ю. Булигін, А.В. Барвінський, А.О. Ачасова, А.Б. Ачасов. – Х. : ХНАУ, 2008. – 238 с.
3. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2014 році. – К.: Міністерство екології та природних ресурсів України, ФОП Грінь Д.С. – 2016. – 350 с.